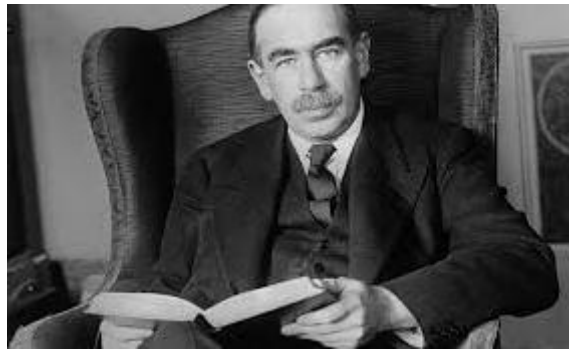

NÅGRA EKONOMISKA UPPKAST I BLOMSTERMÅNADEN

John Maynard Keynes

John Maynard Keynes som 1919 skrev boken "The Economic Consequences of the Peace" varnade för att den så kallade Versaillesfreden var ekonomiskt ogenomförbar. Dels skulle den enligt honom kasta in Tyskland i total fattigdom och svält, dels skulle Tyskland inte kunna konsumera varor producerade i andra europeiska stater vilket skulle hindra återhämtningen i hela Europa och sannolikt orsaka depression. Han fick rätt och det blev ett nytt världskrig. Först därefter förstod alla att hela Europa måste samverka, men hur blir det nu? Mera om Keynes senare.

Läs Birgitta Trotzig

Till exempel hennes lilla bok "Ett Landskap dagbok – fragment 54-58" från 1959. Här några korta exempel:

Arbetande. Skapande eller medsläpande, älskande eller våldtagna?

Det samhälle vi bildar och lever i, det samhälle som våra handlingar och vårt samtycke varje dag föder på nytt med sin speciella egenart, sin speciella form av lycka och misär, och som är ett den mer och mer utvecklade industrikulturens samhälle, upplever som sin djupaste olycka en arbetets fortskridande passivisering, avpersonalisering. Arbetet är för de flesta så långt ifrån att vara det fritt valda uttrycket för deras personliga egenart, skapandebehov, kärleksförmåga, att det blivit själva motsatsen: en blind nödvändighet som famnar individen i sitt järngrepp och som redan vid första kontakten våldför sig så grundligt på hans initiativförmåga och – behov att de aldrig mer förmår resa sig. Skaparförmågan och kärleksförmågan, det är personlighetens sammanfattning – de är personligheten. Att arbetet, uttrycket för vad personligheten är och vill, upplevs som tvång, olidlig nödvändighet, och inte som frihet, frivilligt givande – det betyder att människan snöps i det som är hennes mänsklighet. Hon skändas som person till ett sorts ting, någonting som har förlorat sin identitet. (Utan att för den skull få en annan – som ting och maskin betraktad är hon ineffektiv).

Människan, medlet för det löpande bandets prestationer - . Det är den avklädningsprocessen, nedbrytningsprocessen från person – en aktiv, en älskande – till ting – en passiv, en utnyttjad – som Simone Weil upplevde i Renaultverken, och som hon fann vara denna tidsålders uttryck för den "yttersta olyckan". Arbetande blir lika med förrådda.

...

Problemet: vad är form? Skenbart begränsat till en estetisk och som man antar ofarlig och livsindifferent sfär, rymmer i själva verket den vidare frågan: vad är verklighet?

Man förställer sig formen som ett kärl, där det verkligen dyrbara, idéinnehållet, gjuts – på samma sätt som man förställer sig verkligheten, världen, företeelserna, som det material som idéerna, principerna, manifesterar sig i: det sanna, det goda, det sköna etc.

Ideologi: en idé antas vara en syntes av (eller en urbild av) verkligheten, en sammanfattning av mångfalden, och därför uttrycka denna renare än vad den själv i sin förvirring förmår göra – idén innehar den renaste graden av verklighet: den kommer att anses som den primärt giltiga verkligheten, riktlinjen som mångfalden bör underordna sig.

Idealismens etik: att det mindre verkliga offras för det mest verkliga – den levande varelsen för idén.

Ideologierna slår ut som härdar av död.

Från alla väderstreck, från alla läger, kräver man: anslutning till en idé, kamp för en idé. Varelser ansluter sig, kämpar, dör: det är överklighetens seger över verkligheten. Idéerna driver de levande framför sig som boskap.

Att förvandlas till ideologi är den fara som varje religion löper – en fara som har sitt upphov i en inneboende svårutrotlig tendens i människans natur. Åter och åter igen faller människan ner och tillber sin egen idé om Gud i stället för honom själv.

Strukturer

Ordet struktur används i alla möjliga sammanhang som ett förklarande begrepp, ett paradigm. Låt mig ta några exempel:

Atomens struktur, molekylär struktur, hjärnans struktur (som anses förklara våra beteenden som i sig är strukturerade), den vetenskapliga revolutionens struktur, samhällets struktur, matematiska strukturer, språkets struktur och språkliga strukturer, sociala strukturer, **ekonomiska strukturer**...

Även Keynes använde ordet struktur i ekonomiska sammanhang 1932, mitt under den svåra depressionen: "Can we prevent an almost complete collapse of the financial structure of modern capitalism".

I viss mån har kanske ordet struktur ersatts av ordet modell, men inget blir klarare för den skull.

Man kan fråga sig om det är möjligt att karakterisera eller förklara något, annat än genom att använda begreppet struktur.

Vad är då en struktur som verkar så förklarande? En bild? En bild som olika slags språk försöker återge? Men en bild håller oss på något sätt fångna, den låser fast förståelsen av "verkligheten", gör den entydig. Så såg Wittgenstein det i "Tractatus Logico Philosophicus", men definitivt inte i "Filosofiska Undersökningar". Hos den senare Wittgenstein har språket bara provisoriska gränser, språket är här inget fångelse som en bild eller struktur utan kan utvidgas i all oändlighet eller förminskas. Att beskriva något kräver att det finns en kontext som förklarar språkets innehåll. Att använda ordet struktur innebär alltid en begränsning av förståelsen och hindrar en vidare förståelse av "verkligheten".

Kanske är det möjligen som Cornelius Ernst föreslår: "to indicate the possibility of a third alternative, for which meaning is not *primarily* either the result of a structured combination of non-meaningful elements, or a symbolic concretion in some absolute beginning, but primarily

a praxis by which the world to which man belongs becomes the world which belongs to man. My favorite metaphor for this is *gardening*.”

Man kan fråga sig om vi i Sverige haft en socialistisk ekonomisk struktur de senaste femtio åren och i så fall verkar vi vara i slutet på den epoken. Inte på grund av några beslut utan enbart på grund av att byggnaden kollapsar under sin egen tyngd som jag skall försöka visa.

Bruttonationalprodukt

BNP brukar definieras som värdet av tjänster och varor som producerats i ett land under ett år. Egenarbete och ideellt arbete är inte med. Hur effektiv verksamheten är syns heller inte? BNP gäller alltså bara den ekonomiska aktiviteten. Den säger inget om vad som produceras och ineffektiv statlig produktion kan få BNP att framstå som väldigt positiv trots att den verkliga produktionen är väldigt låg.

Kritiker menar att BNP säger mycket lite om hur ”bra” det går för en nation. Trots det sade vår finansminister att Sveriges ekonomiska tillväxt per capita ligger på sjätte plats i världen och var mycket nöjd med det.

Låt mig ta några exempel på hur missvisande BNP kan vara om man vill utröna hur bra det går för en nation.

Om skolan har stora problem stiger BNP. Mängder av elever klarar inte målen och ordningsproblemen är omfattande vilket kräver extra personal både i undervisning och genom annat stöd. Detta leder till ökad BNP.

Kriminalitet av alla slag kräver ökade resurser till polis och rättsväsende. Försäkringsbolag kopplas in och åtgärder krävs för att återställa förstörd egendom. Allt leder till ökad BNP. Dessutom behöver kriminalvården förstärkas vilket ökar BNP ytterligare.

Sjukvården och vård och omsorg av äldre kräver resurser vilket ökar BNP.

Sjukvårdens enorma expansion under senare decennier är alltså mycket bra för BNP.

Att andra än föräldrarna tar hand om barnen ökar BNP. Att föräldrarna tar hand om barnen är egenarbete som inte syns i BNP.

Stor immigration leder till ökad BNP eftersom det krävs stora resurser att administrera mottagandet. Om immigranterna aldrig kommer in i någon reell produktion påverkar BNP mindre eftersom deras blotta existens kräver resurser vilket ökar BNP.

Att ungdomar har svårt att komma in på arbetsmarknaden har lett till ökade resurser till utbildning och andra aktiviteter i alla former vilket leder till ökad BNP.

Är dessutom statens och kommunernas verksamhet ineffektiv så är även det bra för BNP eftersom det kräver än större resurser.

Ökad skuldsättning bland hushållen ökar även den BNP.

Allt är frid och fröjd. Bara statens resurser räcker så är det inget problem för upprätthållandet av en hög BNP. Först när statens och hushållens intäkter inte längre räcker för att täcka åtagandena och skulderna brister bubblan. Dock finns tillfälliga lösningar även då. Förr lät man sedelpressarna gå för

högvarv. Nu gör man pengar digitalt i riksbanken eller ute i lokala banker. Det går bra en tid, men inte hur länge som helst. På detta finns det åtskilliga historiska exempel.

Trots allt detta är fortfarande idén BNP en del i staternas ideologi. Detta är ett exempel på överklighetens seger över verkligheten. Idéerna driver de levande framför sig som boskap.

Skatter och transfereringar

Hur höga skatterna är i Sverige verkar även utbildade ekonomer ha svårt att svara på så varför kan inte en lekman göra en uppskattning. De flesta betalar 31-33% av sin lön i kommunalskatt. För de som har en inkomst över den så kallade brytpunkten blir skatten 52 % på den inkomst som överstiger brytpunkten. Utöver detta betalar arbetsgivaren sociala avgifter på närmare 40 % av lönen. Det vanliga är att en löntagare köper något för den lön han faktiskt får ut. Då betalar han i samma ögonblick 25 % i mervärdesskatt. Till detta kommer en rad så kallade punktskatter där bensinskatten står i en klass för sig. Dessutom har vi skatt på el, på alkohol och tobak, vägtrafikskatt, trängselskatt, importskatt, kapitalskatt, fastighetsavgift... Offentliga sektorns skatteintäkter är runt 1.8 biljon, det vill säga 1800 miljarder.

En stor del av den offentliga sektorns skatteintäkter går till olika slags transfereringar och administration av dessa transfereringar. Några utgiftsexempel:

Arbetsmarknadsdepartementet: Arbetslöshetsersättning, arbetsskadeersättning, utbildningsbidrag, studiestöd, aktivitetsersättning, lönebidrag och administration cirka 80 miljarder.

Socialdepartementet:

Sjukförsäkring ca 110 miljarder, pensioner (ålders-, förtids- och barnpensioner) cirka 40 miljarder, Föräldraförsäkring, vård av barn och bostadsbidrag cirka 90 miljarder.

Kostnader för integration och migration går knappast att uppskatta idag, men etableringsstödet är en ren transferering.

Stöd till jordbruk m.m. cirka 17 miljarder, till kultur, medier, trossamfund och fritid m.m. 13 miljarder.

Internationellt bistånd över 30 miljarder, men mycket används för att bekosta immigrationen här hemma.

Kommunerna har dessutom stora utgiftsposter av vilka försörjningsstödet kan ses som ren transferering, liksom subventioneringen av den så kallade barnomsorgen med cirka 25 000 per barn och månad om alla kostnader räknas in.

Den offentliga sektorns utgifter är idag större än inkomsterna trots att vi anses vara inne i en högkonjunktur.

Jag har svårt att uppskatta de totala kostnaderna för transfereringar och liknande stödformer och det är inte avsikten med denna reflektion, men det är en icke oansenlig del av den

offentliga sektorns skatteintäkter som går till rena transfereringar och administrationen av dem.

Statens utgifter för det man brukar kalla en stats kärnverksamheter försvar, polis och rättsväsende är i jämförelse med transfereringssystemet mycket blygsamma.

ATP-striden

Sverige fick en allmän sjukförsäkring 1955 som ersatte de gamla lokala sjukförsäkringarna. 1958 kom det till hårda politiska motsättningar om en allmän tjänstepension. Striden kom att spränga koalitionsregeringen mellan socialdemokraterna och Centerpartiet (tidigare Bondeförbundet). Socialdemokraterna föreslog en folkpension och en allmän tjänstepension som grundade sig på inkomst under arbetslivet. Centerpartiet föreslog en höjd folkpension och en frivillig privat tjänstepension. Som bekant segrade den socialdemokratiska linjen med en rösts övervikt i Andra kammaren. ATP-reformen var från början underfinansierad och olika påtvingade pensionsuppgörelser har korrigerat reformen till närmast oigenkännlighet. Grundtanken med ATP-reformen har dock präglat sjukförsäkringen, arbetslöshetsförsäkringen och föräldraförsäkringen. Det vill säga, man har följt inkomstbortfallsprincipen. Det offentliga stödet skall vara kopplat till inkomstbortfallet vid arbetslöshet, sjukdom, ålderdom och föräldraskap. Observera att vi har en försäkring mot föräldraskap.

Medborgarlön?

Det internationellt sett oerhörda skattetrycket är framförallt ideologiskt betingat. Det är avsett att finansiera inkomstbortfall av olika anledningar så att medborgarna skall kunna fortsätta leva på liknande sätt som när de försörjde sig själva med lönearbete. Lönearbetet är alltid nyckeln till den frihet som transfereringssystemet erbjuder, arbete ger frihet! Frågan är dock om inte detta system nått vägs ände och att det borde ersättas med en grundtrygghet. Politiskt är det omöjligt att genomföra en sådan förändring, att ersätta alla bidragsformer med en grundtrygghet som skulle utgå vare sig man arbetar eller inte. Den förändringen kommer istället att bli framtvungad av liknande faktorer som vi sett historiskt och idag. När statens åtaganden blivit så omfattande att de inte längre kan finansieras annat än genom lån så framtvings förändringar av ren nödvändighet. Grundtrygghet blir helt enkelt enda sättet att förhindra svält för en stat som hotas av ekonomisk kollaps.

Låt mig återigen citera Birgitta Trotzig.

”Ideologierna slår ut som härdar av död.

Från alla väderstreck, från alla läger, kräver man: anslutning till en idé, kamp för en idé. Varelsen ansluter sig, kämpar, dör: det är överklighetens seger över verkligheten. Idéerna driver de levande framför sig som boskap.”

Åter till John Maynard Keynes

Keynes undervisade i ekonomi i Cambridge vid första världskrigets utbrott 1914. Han kom under hela kriget att vara placerad i det brittiska finansdepartementet som ekonomisk expert och rådgivare. Hur skulle man finansiera kriget som fördes tillsammans med Frankrike och Ryssland och senare även med Italien mot Tyskland, Österrike-Ungern och Osmanska riket? Många trodde att kriget skulle bli kortvarigt, men ju längre tiden led desto viktigare blev även finansieringen av det.

De flesta inklusive Keynes, ansåg att det fanns tre sätt att finansiera kriget:

1. Lån, främst från USA, men kostnaderna var marknadsmässiga så länge USA var neutralt fram till 1917.
2. Låta sedelpressarna gå och trycka mer pengar. Det leder till inflation och pengars minskade värde, men även till ökande priser vilket leder vinster för företag och affärsmän. Detta innebär att man övergav pundets bundenhet till guldet vilket ledde till att pundet sjönk i värde i relation till dollarn.
3. Höjda skatter vilket blir möjligt genom inflationen och vinster i företagen. Detta gör att staten får in pengar för att finansiera kriget.

Alla tre sätten användes under kriget i en svår balansgång, men resulterade i ett svårt ekonomiskt sargat Storbritannien efter kriget särskilt som landet finansierat en stor del av Frankrikes och Rysslands krigsföring genom lån.

Keynes utvecklade så småningom sina ekonomiska teorier under åren 1919 till sin död 1946 i vad man skulle kunna kalla socialliberal riktning, men här kan det räcka med hur man finansierade ett enormt statligt åtagande 1914 – 1918. Jag menar nämligen att det svenska ”välfärdsbygget” från 1950 talet fram till idag har finansierats på liknande sätt och nu står inför liknande svårigheter som Storbritannien mötte efter kriget. Det kan tilläggas att Keynes var emot att lösa ekonomiska problem utifrån ideologier som till exempel kommunistiska, socialistiska eller kapitalistiska. För Keynes gällde det att lösa ekonomiska svårigheter vetenskapligt, praktiskt.

Det svenska ”välfärdsbygget”

Jag nämnde här ovan att redan ATP-reformen från början var underfinansierad. Hur kunde man sjösätta ett projekt som man inte hade ekonomiska resurser till lika lite som Storbritannien hade ekonomiska resurser till första världskriget. Jo, man finansierade pensionsreformen, sjukförsäkringen, arbetslöshetsförsäkringen, den subventionerade sjukvården, föräldraförsäkringen, den offentliga barnomsorgen... och idag immigrationen på samma sätt som briterna finansierade kriget. Genom lån på marknadsmässiga villkor, lät sedelpressarna gå (så småningom räckte det med att digitalt göra pengar på bankerna) så det blev inflation med pengars minskade värde, men höjda priser, löner och vinster vilket ledde till att man oavbrutet kunde höja skatterna. Så har man fortsatt ända tills nu, men nu har situationen blivit radikalt förändrad.

Inflationen har upphört, skatterna har nått en nivå så att de knappast kan höjas mer och lånemöjligheterna är ytterst begränsade efter erfarenheterna från 1990-talets kris och 2008 års kris. Företag flyttar ut sin verksamhet till andra länder med lägre skatter på arbete, investeringar utomlands lönar sig bättre än här hemma. Situationen kan på många sätt inte jämföras med 1919 års kris i Storbritannien och hela Europa, men det finns som synes likheter. Det är bara det att de metoder som Keynes anvisade under resten av sitt liv för att föra sitt land ut ur stagnationen för svenskt vidkommande redan är uttömda. Det finns inte mer att göra än att administrera tillbakagången så smärtfritt som möjligt eller att tvingas till radikala åtgärder som vi sett i länder som Spanien och Grekland, men hos oss långt mer omfattande med stor social oro som följd.

Några avslutande reflektioner om Keynes

1936 publicerade Keynes "The General Theory of Employment Interest and Money" som var en uppgörelse med klassiska ekonomiska teorier alltifrån Adam Smith till Karl Marx. Keynes för in psykologiska och masspsykologiska aspekter i den ekonomiska vetenskapen som tidigare helt dominerats av rationella matematiska resonemang. Ekonomer ansågs tidigare söka sig fram till en komplett teori om hur ekonomier fungerade lokalt, nationellt och internationellt. En sådan fullbordad teori skulle förskona oss från ekonomiska kollapser som 1929 och 2008. 2008 är kris kanske inte kan jämföras med 1929, men å andra sidan har vi inte sett slutet på den.

Keynes filosofiska och psykologiska kunskaper härrörde från början av 1900-talet. Inte minst var han präglad av G.E. Moore.

Det som förundrar mig är att han inte tagit starkare intryck av sin vän Ludwig Wittgensteins filosofiska psykologi (som han även ekonomiskt stödde) för att förstå ekonomiska oförutsedda skeenden. En orsak kan vara att när Ludwig Wittgenstein återkom till filosofin och Cambridge 1929 sysslade han främst med matematikens grunder och frågor som kom att utgöra första delen av "Filosofiska Undersökningar", men det finns likheter mellan Keynes nya syn på ekonomiska förlopp och Wittgensteins språkspelsteori.

Först efter Andra världskriget tog Wittgenstein på allvar itu med filosofisk psykologi då han analyserar begrepp som tänka, jag, inre liv, intention... och mer och mer betonade att människan inte är ett rationellt djur utan snarare en rituell varelse i sin gemenskaps gemensamma livsform i vars praxis språket har sin grund. Jag får hänvisa till artiklar om Wittgensteins filosofi på denna hemsida.

Skulle Keynes hunnit bli bekant med Wittgensteins analytiska filosofiska psykologi skulle hans syn på ekonomiska skeenden blivit helt annorlunda, men Keynes dog redan 1946 medan Wittgenstein dog först 1951 och det var under dessa sista år som han framförallt sysslade med filosofisk psykologi.

Beteenden och begrepp, även ekonomiska, i en gemenskap med samma livsform, praxis och språkspel kan förstås genom att undersöka hur dessa ord används i vardagsspråket i gemenskapen och inte genom att söka inre psykologiska överväganden bortom ordens vardagliga användning eftersom det enligt Wittgenstein inte finns något bortom det uppenbara. Att förutsätta dolda psykologiska skeenden inom människan som skulle förklara makroekonomiska skeenden leder vilse eftersom de inre skeendena inte finns. Snarare skulle man kanske kunna säga att vi beter oss rituellt i enlighet med vår tradition som ligger fast i vår praxis och i vårt språkspel.

Ändå kan det varit så att Keynes tagit del av Wittgensteins föreläsningar "Foundations of Mathematics" och där av förstått att det var ohållbart att betrakta ekonomin som en rationell matematisk företeelse och att han därför återvände till sin ungdoms psykologiska studier för att förstå ekonomiska skeenden. Ingen i Cambridge på 1930-talet kunde vara opåverkad av Wittgensteins nya filosofi.

Kopplingen mellan den sene Keynes och den sene Wittgenstein är jag inte ensam om, men det är främst i språkspelstanken som man sett att Keynes och Wittgenstein möts. Den filosofiska psykologi som Wittgenstein arbetade med under slutet av sitt liv fick Keynes som sagt aldrig ta del av. Att analysera den roll Wittgensteins psykologiska filosofi kan spela inom ekonomin vågar jag inte nu säga något om. En sak är emellertid klar att både Keynes och Wittgenstein ansåg att ideologiernas roll inom ekonomin borde vara avslutad. Keynes eftersom han alltid sökte praktiskt tillämpliga lösningar på ekonomiska problem och Wittgenstein på grund av att gjorde upp med såväl realism och idealism.